**Gytis Grižas**

**Research on Zapsė cemetery**

In 1996–1997 LNM researched Zapsė cemetery. An area of 198 m² was examined, which produced 1 pit, 1 cairn, 7 primary burials and 1 destroyed cremation burial in an urn. The cemetery dates to the 3rd–5th centuries.

## Vytautas Kazakevičius

## Tyrinėjimų Kalniškiuose dešimtmetis

Kalniškių (Raseinių raj., Ariogalos s-ja) kapinynas įrengtas dešiniajame Dubysos krante, ant antrosios terasos. Tai Dubysos slėnio kyšulys, nutįsęs R–V kryptimi, platėjantis ir aukštėjantis į V. Šio kyšulio V dalyje ir yra kapinynas. Iš R, P ir Š kapinyną nuo gretimų laukų skiria nedideli iš šaltinių ištekantys bevardžiai upeliai giliais slėniais. Kapinynas V ribojasi su didele plokščia kalva. Apie 300 m į Š nuo kapinyno, kitame kyšulyje, yra Bažavalės piliakalnis, vietos žmonių vadinamas Barsukalniu.

1997 m. sukako 10 metų, kai su pertraukomis Kalniškių kapinynas tyrinėjamas (žr. *ATL 1984 ir 1985 metais,* V., 1986, p. 52–53; *ATL 1988 ir 1989 metais,* V., 1990, p. 83; *ATL 1990 ir 1991 metais,* V., 1992, t. 1, p. 99–103; *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 154–158; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 111–115). Iki dabar kapinyno teritorijoje ištirta 2644 m², rasta 200 griautinių V–VI a. (keli iš jų gali būti III–IV a. ir 1 vėlyvojo neolito kapas) bei 15 degintinių V–VI a. kapų (vienas iš jų datuotinas XI–XII a.).

1996–1997 m. Kalniškių kapinyno R ir PR dalyse ištirtas 667 m² plotas, aptikti 62 V–VI a. kapai, iš kurių 59 yra griautiniai ir 3 degintiniai.

Mirusieji laidoti stačiakampėse užapvalintais kampais ir netaisyklingo ovalo formos duobėse, nuo 80x30 iki 290x180 cm dydžio ir iki 175 cm gylio. 27 kapų duobių dugnuose aptikta atskirų akmenų arba jų konstrukcijų. Kapas Nr. 190 buvo ištisai užklotas akmenimis, jie sudarė 160x55 cm dydžio grindinį. 21 kape pastebėta lentinių karstų pėdsakų. Karstai buvę stačiakampiai ir trapecijos formos, nuo 80x30 iki 200x45 cm dydžio. Kaip matyti

iš karstų dydžių ir įkapių, čia laidoti abiejų lyčių suaugusieji ir vaikai. Laidojimo kryptis iš esmės nepasikeitė. Vyrai guldyti galvomis į ŠV, moterys – į PR. Griaučių beveik neišliko.

Degintiniai kapai įrengti apskritose 100x100 cm dydžio (Nr. XIII) ir ovalo formos 60x40 cm (Nr. XV), 80x50 cm (Nr. XIV) ir iki 15 cm gylio duobėse. Kapo Nr. XIII duobės vidaus konstrukcijai naudoti akmenys.

Mirusiųjų įkapės tradicinės. Moterys puoštos gintarinių karolių apvaromis (kapai Nr. 150, 156, 167, 170, 189, 191, 194). Vyrų ir vaikų kapuose dažniau randama pavienių karolių. Jų buvo 19 kapų. Ilgiausios gintarinių karolių apvaros buvo kapuose Nr. 167 ir 189. Pirmajame kape rastas 38 karolių vėrinys, antrajame 39 karoliai. Stiklo karoliai reti. Vienas mėlyno stiklo karolis buvo kape Nr. 147. Dažnesnės kapuose antkaklės. Jos 5 tipų: šaukštiniais galais; su kilpele ir kabliuku galuose, lygiu (kapas Nr. 142) ir tordiruotu (kapas Nr. 141) lankeliais; lygiu lankeliu viela apvyniotais galais, su kilpele ir kabliuku (kapai Nr. 152, 164); dvigubu rombinio skersinio pjūvio lankeliu, vytais šonais, su kilpele ir kabliuku (kapas Nr. 180). Visos segės lankinės, trikampe kojele (kapai Nr. 141, 143, 144, 156, 179, 180, 182, 185, 189 [2 egz.]), ilgakojės lenkta (kapas Nr. 143) ir lieta užkabomis (kapai Nr. 152, 162, 163, 177, 186), žieduotosios (kapai Nr. 157 [2 egz.], 164, 178, 184), Riklikų tipo segė (kapas Nr. 191 ir atsitiktinė). Kartais krūtinės papuošalą sudarė dvi segės, sujungtos grandinėle (kapai Nr. 143, 144). Pvz., kape Nr. 143 grandinėle sujungtos žalvarinės lankinės segės trikampe kojele ir ilga kojele lenkta užkaba. Be to, ant grandinėlės buvo užvertas žalvarinis įvijinis žiedas. Kape Nr. 144 grandinėle sujungtos dvi žalvarinės segės trikampėmis kojelėmis. Smeigtukai paprastesni: lazdeliniai (kapai Nr. 145, 147, 150, 151, 160, 161, 163, 171, 172, 174, 183, 184, 188 [?], 191, 196, 198, deg. kapas Nr. XIII) ir šiek tiek platėjančiomis plokščiomis galvutėmis su skylute (kapai Nr. 166, 167). Rankų papuošalus sudarė keturių tipų apyrankės ir trijų tipų žiedai. Apyrankių rasta storagalių (kapai Nr. 141, 143, 144, 153, 157, 163, 164, 178, 179, 184, 189), juostinių (kapai Nr. 164, 172, 183, 195), įvijinių (kapai Nr. 156, 160, 16?, 181) ir apvaliu lankeliu smailėjančiais galais (kapas Nr. 179). Žiedų buvo juostinių (kapai Nr. 144, 159, 182, 184) ir įvijinių (kapai Nr. 144, 152, 157, 164, 177, 178, 185, 189). Iš darbo įrankių vyrauja įmoviniai kirviai. Jų rasta 8 kapuose. Kapuose

Nr. 164 ir 185 buvo po 2 įmovinius kirvius – vienas kirvis aptiktas duobės sampile, antras buvo prie mirusiojo. Dažnai aptinkama buityje naudotų peilių. Reti verpstukai (kapas Nr. 151), pjautuvai aukštyn atriestu smaigaliu (kapas Nr. 189), ylos (kapai Nr. 147, 171 [?], puodai (kapas Nr. 144) ir galąstuvai (kapas Nr. 154).

Pastaraisiais metais kiek dažniau aptinkama ietigalių (kapai Nr. 154, 159, 164, 176, 177, 179, 180, 182, 185). Jų plunksnos rombo formos, profiliuotos ir karklo lapo pavidalo. Kita ginklų rūšis yra kovos peiliai. Jų buvo kapuose Nr. 148, 154, 179. Tai vadinamieji „prūsų" tipo kovos peiliai-durklai. Iš buitinės paskirties daiktų randama diržų sagčių, dažniausiai geležinių ovalo pavidalo (kapai Nr. 141, 148, 153–155, 159, 164, 170, 176, 177, 179, 182, 185, 186 [?], 199), rečiau žalvarinių (kapas Nr. 180).

Perkasose Nr. XXVIII ir XXIX aptikta neaiškios paskirties duobių, pilnų akmenų, anglių ir degėsių. Duobėje, esančioje perkasoje Nr. XXIX, tarp akmenų aptikta žiestosios ornamentuotos keramikos, leidžiančios duobę datuoti XI–XIII a. Akivaizdu, jog su kapinynu ši duobė jokių sąsajų neturi.

Nors kapinynas dar nėra galutinai ištirtas, tačiau tam tikrus faktus jau galima pateikti ir interpretuoti. Visų pirma tai laidosena. Kalniškių kapinyne vyrauja griautiniai kapai, tačiau rasta ir degintinių. Tai rodo, jog Kalniškių kaimo gyventojai laidojimo apeigomis buvo artimi Centrinės Lietuvos etnokultūrai. Tam neprieštarauja ir kapų duobių dugnuose aptinkamos akmenų konstrukcijos, kurios rodo Centrinės Lietuvos kapinynų laidojimo tradicijas. Antras iš labai svarbių apeiginės (dvasinės) dalies elementų yra mirusiųjų orientavimas, kuris archeologų laikomas vienu iš pagrindinių etninių požymių. Kalniškių kapinyne vyravo lyčių priešprieša, t. y. vyrus ir moteris laidojo skirtingomis kryptimis. Vyrus guldė galvomis į ŠV su sezoniniais nukrypimais į V ir PV, moteris – į PR su sezoniniais nukrypimais į R ir ŠR. Vaikai, priklausomai nuo lyties, taip pat laidoti suaugusiesiems charakteringomis kryptimis. Centrinės Lietuvos V–VI a. kapinynuose taip pat vyravo paprotys vyrus laidoti galvomis į ŠV, V, PV, moteris – į PR, R, ŠR. Centrinės Žemaitijos kapinynuose mirusiųjų orientacija iš esmės skiriasi nuo aptartųjų. Ten vyrai dažniausiai guldyti galvomis į ŠR, moterys – į PV.

15 degintinių kapų grupė atspindi Kalniškių žmonių pasaulėžiūros kaitą ir priartina juos prie kitų Centrinės Lietuvos gyventojų kapinynų. Juose taip pat randama degintinių kapų. Tačiau juos skiria vidutinio dydžio moliniai puodai, randami abiejų lyčių suaugusiųjų kapuose, galvūgalyje arba kojūgalyje. Iš 21 kape rasto puodo 18 buvo kojūgalyje ir 3 galvūgalyje. Nė viename Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpio Lietuvos kapinyne toks paprotys nepastebėtas. Taip pat išskirtinis Kalniškių kapinyno bruožas yra žirgai vyrų kapuose. Žirgų griaučių rasta kapuose Nr. 36, 39, 139 ir 140. Kape Nr. 36 rasti net dviejų žirgų griaučiai. Dar vieno kapo duobė buvo ganėtinai didelė, kad joje būtų tilpę žmogus ir žirgas, tačiau griaučiai visiškai sunykę, išlikusios tik dvi geležinės sagtys, greičiausiai nuo kamanų diržų.

Prieš apibendrinant Kalniškių kapinyno laidoseną ir kai kuriuos materialinės kultūros bruožus, reikia pasakyti, jog šis paminklas yra ties dviejų baltų genčių – žemaičių ir aukštaičių teritorijų riba, dėl kurios archeologai ginčijasi. Galutinai spręsti, kokios genties žmonės paliko Kalniškių kapinyną, dar negalima, tačiau pagrindiniai laidosenos elementai ir tam tikri materialinės kultūros bruožai rodo, jog tai galėjo būti aukštaičių bendruomenė su ryškia žemaičių etnoso priemaiša. Galutinio žodžio dar netarė ir antropologai.

Kalniškių kapinyno etninė priklausomybė nėra galutinai aiški, ji diskutuotina, todėl kapinyno tyrinėjimus reikia tęsti.

**Vytautas Kazakevičius**

**The 10-year excavation of Kalniškiai cemetry**

Kalniškiai cemetery from the 5th–6th centuries was researched for 10 years with some interruptions. The Research covered an area of 2644 m², 215 graves, 200 primary and 15 cremation ones including. In the last two years (1996–1997) in the eastern and south–eastern parts of the cemetery an area of 667 m² was studied, a total of 62 graves observed: 59 primary graves from the 5th–6th centuries and 3 cremation burials from the same period.

**Linas Kvizikevičius**

## Žvalgomieji tyrinėjimai Linkuvos (Vaižgantų) kapinyne

1996 m. LII vykdė žvalgomuosius tyrinėjimus Pakruojo raj., Linkuvos (Vaižgantų) senkapiuose (AR 697). Minėtas kapinynas yra 1,4 km į ŠV nuo Linkuvos bažnyčios ir 450 m į ŠV nuo Linkuvos kapinių. Jis įrengtas apie 200 m skersmens ir iki 6 m aukščio kalvelėje, kurios pakraščiai ariami. Šis archeologijos paminklas žinomas nuo XX a. pradžios, žvalgytas 1968 ir 1991 m. (žr. *ATL 1990 ir 1991 metais,* V., 1992, t. 2, p. 107–111.)

1996 m. aplankius šį archeologijos paminklą paaiškėjo, kad jis ir toliau ardomas – kalvelės pakraščiai ariami. Š ariamoje dalyje, žemės paviršiuje, aptikta 30 kapinyno radinių: žalvarinių įvijinių trikampio pjūvio apyrankių dalių, lankinių segių buoželių, kryžinio smeigtuko galvutė bei sidabrinės lankinės žieduotosios segės dalis. Kapinyno P dalyje rastas titinaginis gremžtukas bei lenkiškas Aleksandro pusgrašis.

Sprendžiant iš radinių, šiame archeologijos paminkle greičiausiai buvo ir IV–VI a. laikotarpio kapų. Didesnė radinių dalis skirtina IX–XI a. laikotarpiui.

**Linas Kvizikevičius**

**Survey of Linkuva (Vaižgantai) cemetry**

In 1996 LIH conducted a research on the disturbed parts of Linkuva (Vaižgantai) ancient graves. The findings included 1 flint scraper (the Mesolitihic period), fragments of brass ornaments from the 9th–11th centuries, a piece of a silver crossbow bracelet decorated with ringlets (typical ornament in the 4th–11th centuries) as well as a Polish coin from the 16th century.